

České země

Mapy, plány a veduty českých zemí tvoří v Mollově Rakouském atlase autonomní celek označený jako *Atlas Bohemicus* (čítající přes 500 listů). Vyčlenění českých zemí odráží reálnou geopolitickou situaci poloviny 18. století, kdy habsburská monarchie netvořila stát v dnešním slova smyslu, ale spíše územní celek, který se právě ve zmíněné době dynamicky proměňoval ze soustavy více či méně autonomních zemí spojených osobou panovníka do podoby státu s jednotným mocenským aparátem. Některé země byly navíc provázány společnou historií a formálními institucemi. Morava a Slezsko byly spojené s Čechami do celku českých zemí (zemí Koruny české), jehož viditelným projevem byla například existence společné české kanceláře u vídeňského dvora nebo zastoupení jednotlivých zemí při korunovacích českých králů. Významný zásah do integrity českých zemí představovaly války o rakouské dědictví ve čtyřicátých letech 18. století a následně také sedmiletá válka (1756–1763), která zpečetila oddělení převážné části Slezska od českých zemí a jeho připojení k Prusku.

Kartografický obraz Čech, Moravy a Slezska na mapách středních a malých měřítek je v polovině

18. století zdánlivě totožný s tím, který známe z dnešní doby. Relativně stabilní zůstaly hranice Čech a Moravy (v případě Slezska je situace odlišná a ojediněle se ještě v této době objevuje jako součást zemí Koruny české Horní a Dolní Lužice, připojené od roku 1635 k Sasku), vyznačena bývají všechna důležitá pohoří, významné proměny zaznamenáváme v rozložení vodních ploch. I při nerovnoměrné generalizaci odrážejí raně novověké mapy velikost, důležitost a hierarchii měst, pro Čechy typickou dominantní pozici Prahy, pro Moravu existenci několika center srovnatelné velikosti a specifickou kategorii sídelních měst lokálních polosuverénních knížat ve Slezsku. Významným rozdílem je právě absence Slezska, a hovoříme-li o městské síti, pak také druhého největšího města českých zemí, Vratislavi.

Význam zemí a jejich skupin v hierarchickém členění habsburských držav dokládají i publikované mapy; hranice zemí, popř. jejich skupin, tvoří nejčastější rámec pro vymezení území. Mapy celého habsburského soustátí jsou naopak velmi raritní, přičemž první se objevuje až v roce 1733.⁹⁷ Mapy českých zemí z první poloviny 18. století doplňují v Mollově sbírce mapy Čech

(mapa Johanna Crigingera, Pavla Aretina z Ehrenfeldu, Mořice Vogta, Johanna Christoha Müllera) v několika vydáních, Moravy (Pavla Fabricia, Jana Ámose Komenkého, Johanna Christoha Müllera) a Slezska (Martina Helwiga, Jonase Scultetiho/Schulzeho, Johanna Wolfganga Wielanda). Z map Čech a Moravy Johanna Christoha Müllera vycházejí také mapy jednotlivých krajů, na něž se tyto země dělily. Také práce Johanna Wolfganga Wielanda byla završena vydáním souboru nazvaného *Atlas Silesiae*, který obsahoval samostatné mapy jednotlivých knížectví. Zvláštní skupina map zachycuje plány zamýšleného kanálu Dunaj–Odra. Plány měst jsou poměrně vzácné (s výjimkou Prahy) a pocházejí převážně z topografických publikací vydávaných Matthäusem Merianem. Moll do sbírky zařadil v hojném počtu také aktuální plány bojišť, zejména z období slezských válek ze čtyřicátých let 18. století. Soubory vedut nebyly pro české území vydávány tak často jako pro Itálii či některé regiony západní Evropy. V Mollově sbírce žánr vyobrazení měst reprezentují především série provedené podle kreseb činorodého kreslíře a grafika Friedricha Bernharda Wenera (1688/90–1776/78)

(*Scenographia Urbium Silesiae*, pohledy na slezské kláštery a milostivé kostely), z hlediska zadavatele ojedinělé soubory rytin zachycujících lobkovický zámek v Roudnici nad Labem (z doby kolem roku 1710) a panství Františka Antonína Šporka v čele s východočeským Kuksem. Součástí sbírky byly původně i soubory Wernerových rytin Olomouce a Brna a série vedut lichtenštejnských panství od Johanna Adama Delsenbacha, které byly později zčásti přeřazeny do výše zmíněné Schramovy sbírky.

Portrét Friedricha Bernharda Wenera s mapou Slezska z doby kolem poloviny 18. století.

Téma: Johann Christoph Müller

Mezi kartografy mapujícími území českých zemí vystupuje na počátku 18. století do popředí osobnost Johanna Christoha Müllera (1673–1721), autora podrobných map Moravy a Čech. Jako vojenský inženýr se nejprve podílel na vyměřování Uher a následně byl roku 1708 pověřen vytvořením nové velké mapy tohoto království, která se stala jeho prvním významným kartografickým dílem. Již tehdy zamýšlel pokračovat v mapování dědičných habsburských zemí s cílem vytvořit *Atlas Austriacus*, tj. „Rakouský atlas“. Jako další příšla na řadu Morava a výsledkem jeho několikaleté práce byla dosud nejdrobnější mapa země na čtyřech listech, která nahradila sto let staré dílo Jana Ámose Komenského. Vydána byla v roce 1716. Jeho vrcholné dílo potom představuje mapa Čech dokončená v roce 1720 a vydaná tiskem o rok později. Mapa vytištěná na pětadvaceti listech, k nimž náleží ještě list titulní taktéž s mapou Čech, vyniká nejen úrovní

kartografického provedení, ale také kvalitní ryteckou prací a alegorickou výzdobou v parergonu, jíž dominuje veduta Prahy. Vedle celkových map Čech a Moravy, které je možné označit za první státní mapování těchto zemí, byly opakovaně vydávány i jejich přepracované verze (například Müller–Wielandova mapa Čech z roku 1726). Velkou oblibu si získaly také mapy jednotlivých krajů v Čechách i na Moravě (krajské mapy Čech byly spolu s celkovou mapou království, mapou Prahy a jejího okolí a mapou Chebska zpracovány Johannem Gabrielem Doppelmayerem do podoby prvního na české teritorium zaměřeného atlasu (*Atlas Regni Bohemiae*, Norimberk 1776). Plánovanou mapu Slezska stejně jako zmíněnou zmenšenou verzi mapy Čech na základě Müllerovy práce dokončil až Johann Wolfgang Wieland, rovněž vojenský inženýr a kartograf, neboť Müller zemřel ve Vídni 21. června 1721.

Výzdoba tohoto málo známého názvového listu Müllerovy mapy Čech, která je rozdělena na 25 listů, představuje český lev a pohled na Prahu od dnešních Vinohrad – zjednodušená veduta Karla Škréty. Na vlastní mapě se objevila podle předlohy Václava Vavřince Reinerja rozsáhlá alegorická oslava české země a Prahy. Toto pojetí parergonu se významně odlišuje od toho, jehož se přidržel sám Müller, když zpracoval rukopisný originál svého díla, tzv. císařský exemplář mapy Čech, dedikovaný Karlu VI. a dnes uchovávaný v Rakouské národní knihovně. Vedle statistických údajů o Čechách sem umístil půdorysné plány tří českých měst: Prahy, Plzně a Českých Budějovic.

ESTATS DE LA COURONNE DE BOHEME, OU SONT LE ROYAUME DE MARQUISATS DE MORAVIE, ET DE LUSACE SUBDIVISES EN LEURS PRINCIPALES

BOHEME LE DUCHÉ DE SILESIE. LES

PARTIES. Dressé sur les Memoires les plus Nouveaux Par le Sr SANSON Geographe ordinaire du Roy

Na mapě Nicolase Sansona (ve vydání z počátku 18. století) jsou barevně odlišené české země. Tato jejich společná kartografická reprezentace je výsledkem kompilace starších předloh – samostatných map pro jednotlivé dílčí země.

Le Royaume de Boheme duché de Silesie, les Marquisat de Moraviae et de Lusace. Autor Nicolas Sanson, vydal Peter Schenk st. V Amsterdamu, přelom 17. a 18. století. Kolorovaný mědiryt, grafické měřítko [asi 1 : 1 000 000], 44,5 x 56,5 cm na listu 55,5 x 65 cm. MZK v Brně, sign. Moll-0001551

Characterum explicatio.
 Urbs muro cincta. Opidium. Palatia Nobilium. Monasteria. Pagi cum et sine templo. Villae. Diversoria. templa solitaria. arces destructae.

BOHEMIAE PARSA

MARCHIONATU
MORAVIA
CIRCULI
ZNOYMENSIS
ET
IGLAVIENSIS
quos
MANDATO CAESAREO
accurate emensus
hac Mappa delineatos exhibet
Io. Chr. Müller S.C.M. Capitaneus
Editor
Io. Baptista Homanno
Noribergae

Scala Milliarium Moravorum

Společně s velkými mapami jednotlivých zemí
 vzešly z Müllerových terénních mapování
 i odvozené mapy krajů. Nejmenší moravské
 kraje – jihlavský a znojenský – byly publikovány
 v první polovině 20. let 18. století na společném
 listu a doplněny v parergonu alegorickou
 výzdobou.

Marchionatus Moraviae Circuli Znoymensis et Iglaviensis.
 Autor Johann Christoph Müller, vydal Johann Baptist Homann
 v Norimberku asi v první polovině 20. let 18. století. Kolorovaný
 mědiryt, grafické měřítko [asi 1 : 233 000], 47 × 56 cm na listu
 51,5 × 60 cm.

MZK v Brně, sign. Moll-0001.754